

Piotr Oleksyk

ZASTOSOWANIE ZAMORTYZOWANEGO KOSZTU W WYCENIE KREDYTÓW NIEREGULARNYCH

Zasady wyceny aktywów i pasywów odgrywają ważną rolę w rachunkowości każdego banku. Z jednej strony wycena powoduje zmianę wartości poszczególnych składników, z drugiej zaś odnoszona jest na wynik finansowy lub też zmienia wielkość kapitału z aktualizacji wyceny. Zarówno wynik finansowy, który po zatwierdzeniu częściowo przenoszony jest na kapitał zapasowy, jak i kapitał z aktualizacji wyceny to pozycje istotne ze względów ostrożnościowych, związanych z kapitałami własnymi. Drugim ważnym aspektem wyceny jest odpowiednie przedstawienie w wiarygodnej wartości wszystkich składników, które są brane pod uwagę przy wyliczaniu wszystkich wymogów o charakterze wskaźnikowym.

Najważniejsze regulacje wynikające wprost z Ustawy o rachunkowości, a ściśle związane z wymogami ostrożnościowymi i dedykowane nie tylko bankom, ale również wszelkim jednostkom gospodarczym, to regulacje związane z wyceną poszczególnych składników majątkowych oraz źródeł finansowania. Wycena w rachunkowości polega na ustaleniu kwot pieniężnych, w jakich aktywa i pasywa – także przychody i koszty – będą ujęte i wykazane w bilansie oraz w rachunku zysków i strat. Sztandarową zasadą rachunkowości jest zasada ostrożnej wyceny, która w swoich ramach przewiduje nakaz stosowania – w odniesieniu do różnych składników – metody ustalania ich wartości jako kwoty, jaką można uzyskać ze sprzedaży danego składnika majątku. W przypadku zobowiązań zasada ostrożnej wyceny nakazuje ustalać wartość według kwoty, jaką trzeba będzie w przyszłości zapłacić za dany składnik. Zasadą wyceny najczęściej stosowaną przy sporządzaniu sprawozdań finansowych jest zasada kosztu historycznego, która niekiedy bywa łączona z innymi kryteriami, np. z zasadą wartości możliwej do uzyskania.

Ustawa o rachunkowości przewiduje następujące kategorie wyceny aktywów i pasywów, w zależności od specyfiki poszczególnych składników:

- cena nabycia,

- koszt wytworzenia,
- wartość godziwa,
- amortyzowany koszt,
- wartość rynkowa,
- wartość nominalna,
- cena sprzedaży netto,
- kwota wymaganej zapłaty.

Rozwinięciem przepisów z zakresu rachunkowości bankowej są „Szczególne zasady rachunkowości banków” oraz „Zakres informacji dodatkowej sprawozdania finansowego banków” [4]. Regulacje w tym względzie są rozwijane przez przepisy Ustawy o rachunkowości w odniesieniu do banków. Rozporządzenie wprowadza nowy podział aktywów finansowych, które stanowią – jak wiadomo – przeważającą część aktywów banku.

Aktywa te dzielą się na następujące kategorie:

1) aktywa i zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu, nabyte w celu uzyskania korzyści w wyniku krótkoterminowych (do 3 miesięcy) wahań cen lub wykorzystywane do wywoływania takich wahań, natomiast w przypadku zobowiązań finansowych nie należy do tej grupy zaliczać zobowiązań o charakterze zabezpieczającym,

2) udzielone kredyty i pożyczki oraz inne należności własne banku, tj. ogół udzielonych przez bank kredytów i pożyczek, z wyjątkiem tych, których udzielono z zamiarem bezzwłocznej sprzedaży (zaliczanych do grupy „przeznaczone do obrotu”); w grupie tej są również zawarte wszelkie należności wynikające z pozostałej działalności operacyjnej banku, np. z tytułu gospodarki własnej itd.,

3) aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności, tj. instrumenty o określonych lub możliwych do określenia płatnościach oraz o określonym terminie zapadalności, których bank nie zamierza zbywać przed upływem umownego terminu (wyjątek stanowią w tym wypadku kredyty i należności własne banku, które zostały powyżej zdefiniowane),

4) aktywa finansowe dostępne do sprzedaży, tj. aktywa, które nie zostały zakwalifikowane do żadnej z wymienionych grup.

Klasyfikacji dokonuje się w dniu nabycia lub powstania, biorąc pod uwagę intencje nabycia, a także dokonując analizy stanu płynności banku. Natomiast jeżeli w roku bieżącym albo w dwóch poprzednich latach obrotowych aktywa finansowe zaliczane do kategorii utrzymywanych do terminu zapadalności zostały w znacznej liczbie sprzedane, to aktywów finansowych tej grupy nie można klasyfikować jako utrzymywanych do terminu zapadalności w danym okresie, ale z pewnymi wyjątkami (par. 34 pkt 3 rozporządzenia). Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu wycenia się według wartości rynkowej, a aktywa finansowe, dla których nie istnieje aktywny rynek, według wartości godziwej, określonej w inny sposób, a więc odwołując się do zapisów ustawy według bieżącej oferty kupna bądź sprzedaży w warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi, dobrze poinformo-

wanymi i nie powiązаныmi ze sobą stronami. Różnicę z wyceny zalicza się odpowiednio do przychodów lub kosztów z operacji finansowych. Obowiązuje więc obecnie wycena „w górę” i „w dół” w stosunku do ceny nabycia. Poprzednio dokonywano wyłącznie zmniejszenia wartości, obciążając koszty. Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży wycenia się według wartości godziwej, skutki zaś zmiany wartości godziwej odnoszone są według takiej samej zasady. Natomiast udzielone kredyty i pożyczki oraz inne należności własne banku, które nie są przeznaczone do obrotu, a także aktywa finansowe, utrzymywane do terminu zapadalności, wycenia się według zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej. Podstawą wyceny jest więc zawsze wartość rynkowa – wartość godziwa, jeżeli zaś wartości godziwej nie można wiarygodnie ustalić, to wyceny dokonuje się według zamortyzowanego kosztu. Pojęcia zamortyzowanego kosztu oraz efektywnej stopy procentowej również zostały zdefiniowane w wymienionym rozporządzeniu. Rozpatrując definicję **zamortyzowanego kosztu**, można w uproszczeniu powiedzieć, że jest to wartość historyczna, czyli początkowa, oraz że te wszystkie korekty wartości (na ogół pomniejszania) mają na celu doprowadzenie składnika do realnej wartości. **Efektywna stopa procentowa** to stopa, za pomocą której następuje zdyskontowanie do bieżącej wartości związanych z instrumentem finansowym przyszłych przepływów pieniężnych, oczekiwanych w okresie do terminu wymagalności. Efektywna stopa procentowa stanowi wewnętrzną stopę zwrotu składnika aktywów lub zobowiązania finansowego za dany okres. Oznacza to, że do wyliczenia odsetek należy zastosować efektywną stopę procentową, różną od stopy nominalnej wynikającej z umowy. W momencie zapadalności aktywu wielkość odsetek nie będzie się różniła, natomiast w momencie wyceny będzie, gdyż wewnętrzna stopa zwrotu jest taka sama w całym okresie utrzymywania aktywu. Tempo przyrostu przychodów odsetkowych (memoriału) będzie więc inne. Wprowadzenie nowej kategorii wyceny aktywów i zobowiązań finansowych zostało podyktowane, jak nakazuje logika, wymogiem ujmowania zdarzeń w księgach rachunkowych i wykazywania ich w sprawozdaniu finansowym zgodnie z ich treścią ekonomiczną [6, art. 4 ust. 1]. Kwoty przychodów lub kosztów przypadające na poszczególne okresy będą dzięki zastosowaniu efektywnej stopy procentowej różne, natomiast stała będzie stopa rentowności aktywów lub zobowiązań, gdyż taki jest sens ekonomiczny dokonywanych operacji.

Od 1 stycznia 2005 r. bezwzględnie zaczyna obowiązywać rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów (dalej – Rozporządzenie w sprawie instrumentów) [5]. Rozporządzenie to wchodzi w życie z opóźnieniem ze względu na brak możliwości wcześniejszego dostosowania informatycznych systemów bankowych. Jednak termin jego wejścia w życie pokrywa się z wprowadzeniem analogicznych przepisów w pozostałych krajach UE.

Instrument finansowy to umowa (kontrakt), która powoduje powstanie aktywów finansowych u jednej ze stron, a także zobowiązania finansowego albo in-

strumentu kapitałowego u drugiej ze stron. Podstawową metodą wyceny instrumentów finansowych jest wartość godziwa, stosowana głównie w odniesieniu do aktywów przeznaczonych do obrotu, do których zaliczamy m.in. wszystkie instrumenty pochodne oraz przeznaczone do sprzedaży. W przypadku aktywów finansowych o ustalonym terminie zapadalności należy dokonać wyceny w wysokości zamortyzowanego kosztu (ceny nabycia), stosując metodę efektywnej stopy procentowej. Natomiast aktywa finansowe bez ustalonego terminu zapadalności należy wycenić w wysokości kosztu (ceny nabycia).

Podstawą działalności bankowej jest przyjmowanie zobowiązań w celu ich dalszej transpozycji na kredyty; większość tych produktów to instrumenty finansowe o ustalonym terminie wymagalności (zapadalności). Dlatego w ich wypadku bardzo ważną metodą jest zastosowanie zdyskontowanej wartości bieżącej. Pojęcie zamortyzowanego kosztu oznacza, iż pierwotnie ustalona wartość kosztu (ceny nabycia) podlega pomniejszeniu o spłatę wartości nominalnej (kapitału podstawowego), odpowiednio skorygowaną o skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową składnika a jego wartością w terminie wymagalności, wyliczoną za pomocą efektywnej stopy procentowej, a także pomniejszoną o odpisy aktualizujące wartość. Metoda efektywnej stopy procentowej polega na zdyskontowaniu oczekiwanych strumieni przyszłych płatności pieniężnych do bieżącej wartości bilansowej netto. Niezwykle ważnym elementem zasad wyceny, opartych na cenie nabycia, jest konieczność uwzględnienia odpisów spowodowanych utratą wartości takich aktywów. Jeżeli taka utrata wartości nie nastąpiła, to ostatecznie ujmuje się zysk lub stratę z danego składnika aktywów finansowych (również zobowiązań finansowych) w momencie usunięcia go z bilansu (sprzedaży, realizacji itd.).

Istota wyceny według zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej w największym skrócie polega na tym, aby wszelkie koszty transakcji (opłaty i prowizje, które bardzo często są pobierane lub płacone jednorazowo) rozliczać na cały okres trwania umowy związanej z danym instrumentem. W myśl rozporządzenia, w czasie rozliczane są wyłącznie koszty bezpośrednio związane z poszczególnymi instrumentami. Typowymi przykładami takich kosztów są: prowizje maklerskie, opłaty giełdowe, prowizje za doradztwo i inne opłaty oraz podatki wynikające z odrębnych przepisów prawnych. Najważniejsze w tym założeniu jest określenie bezpośredniości ponoszonych kosztów lub otrzymanych przychodów. Założenie to oznacza, że wszelkie opłaty i prowizje pobierane ryczałtowo, których nie można wprost przypisać do poszczególnych instrumentów, nie podlegają rozliczaniu w czasie za pomocą efektywnej stopy procentowej (np. ryczałtowe wynagrodzenie pośrednika). Kolejnym ważnym założeniem rozliczania w czasie opłat związanych z instrumentami finansowymi jest obowiązek rozliczania jedynie kosztów zewnętrznych poniesionych przez wystawcę instrumentu. Oznacza to, że wszelkie koszty wewnętrzne nie są, pomimo możliwości bezpośredniego przypisa-

nia kosztu do instrumentu, rozliczane w czasie (np. wynagrodzenia pracowników obsługujących bezpośrednio dany instrument finansowy).

W gospodarce rynkowej podstawą funkcjonowania niemalże każdego przedsiębiorstwa jest możliwość kredytowania działalności zarówno bieżącej, jak i rozwojowej. Podobnie gospodarstwa domowe w znaczny sposób korzystają z kredytu przy realizacji bieżących i długoterminowych potrzeb. Najistotniejsze zmiany związane z zamortyzowanym kosztem dęda dotyczyć kredytów udzielanych przez banki z umownie określonym terminem wszystkich płatności, dotyczących spłaty takich kredytów. W myśl rozporządzenia w sprawie instrumentów pobierane prowizje od takich kredytów pomniejszają w momencie udzielenia wartość nominalną kredytu do ceny nabycia i sukcesywnie są odpisywane w przychody prowizyjne banku. Wielkość comiesięcznych odpisów będzie uzależniona od wyznaczonej efektywnej stopy procentowej. Ustalenie efektywnej stopy procentowej może nastąpić z wykorzystaniem narzędzi zawartych w arkuszach kalkulacyjnych oferowanych przez dostawców oprogramowania, jednak prace prowadzone w bankach są skierowane w kierunku automatyzacji takich prac i wbudowania mechanizmów wyznaczania efektywnej stopy procentowej w systemy transakcyjne eksploatowane w bankach. Wraz ze spłatą kolejnych rat kredytu ustalona kwota pobranej prowizji będzie ewidencjonowana jako przychody banku. Istotnym problemem przy ustalaniu efektywnej stopy procentowej są wszelkie zmiany oprocentowania nominalnego kredytu, a także wszelkie zmiany harmonogramu spłat kolejnych rat kredytu. Wszelkie tego typu zmiany będą powodowały wyznaczenie nowej wartości efektywnej stopy procentowej, to zaś będzie zmieniało harmonogram przebiegowań w przychody prowizyjne nierozliczonej jeszcze części prowizji.

Rozporządzenie zmieniające zasady wykazywania w sprawozdaniu finansowym kredytów wnosi wiele zmian również do należności zagrożonych. Instytucje nadzoru bankowego nakazują bieżący monitoring sytuacji finansowej kontrahentów banku, którym udzielono kredytów. Monitoring ten stanowi podstawę sporządzenia klasyfikacji należności banku. Klasyfikacji tej podlegają wszystkie produkty kredytowe oraz zobowiązania pozabilansowe banku. W celu zakwalifikowania należności z tytułu kredytu i zobowiązań pozabilansowych do konkretnej kategorii ryzyka podmiot musi spełniać pewne z góry określone negatywne, niestety, przesłanki. Polskie przepisy przewidują klasyfikowanie i tworzenie im odpowiednich rezerw celowych na następujące produkty bankowe, nazywane ekspozycjami kredytowymi, czyli na:

- należności, z wyłączeniem odsetek, także skapitalizowanych,
- udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym,
- ekspozycje kredytowe wobec Skarbu Państwa.

Banki mają obowiązek klasyfikowania wymienionych produktów na następujące kategorie [3, par. 2]:

- „normalne”,

- „pod obserwacją”,
- „zagrożone”:
 - „poniżej standardu”,
 - „wątpliwe”,
 - „stracone”.

Nowe zasady rozliczania prowizji w czasie są implikowane przez nowe zasady naliczania rezerw celowych na należności nieregularne. Rezerwy celowe na ryzyko związane z ekspozycjami kredytowymi tworzy się w ciężar kosztów, na podstawie indywidualnej oceny ryzyka obciążającego daną ekspozycję, w wysokości nie mniejszej niż:

- 1,5% podstawy w przypadku kategorii „pod obserwacją” oraz kredytów konsumpcyjnych w kategorii „normalne”, gdyż w odniesieniu do takich produktów nie występuje kategoria „pod obserwacją”,
- 20% podstawy w przypadku kategorii „poniżej standardu”, z wyjątkiem ekspozycji wobec Skarbu Państwa, gdyż w odniesieniu do takich produktów ta kategoria nie występuje,
- 50% podstawy w przypadku kategorii „wątpliwe”,
- 100% podstawy w przypadku kategorii „stracone”.

Dotychczas podstawą tworzenia rezerw celowych była różnica pomiędzy niespłaconą częścią zaangażowania z tytułu pierwotnej kwoty udzielonego kredytu (kapitału) a wiarygodnie oszacowaną wartością przyjętego zabezpieczenia. W myśl nowych przepisów, podstawa tworzenia rezerw celowych będzie korygowana również o prowizję rozliczaną w czasie, która będzie traktowana jako różnica pomiędzy wartością nominalną kredytu a jego ceną nabycia. Każda spłata raty kapitałowej kredytu zmniejsza podstawę naliczania rezerw i powoduje ich częściowe rozwiązanie (analogicznie do wielkości spłaty). W nowych rozwiązaniach należy uwzględnić również wyksięgowanie części prowizji, która wraz ze spłatą zostanie częściowo zewidencjonowana w przychody banku. W przeciwieństwie do spłaconej raty, przeksięgowana część prowizji będzie zwiększać podstawę naliczania rezerw celowych (analogicznie jak w wypadku zmniejszenia części przejętego zabezpieczenia kredytu).

Analizując nowe zasady rozliczania prowizji, należy się zastanowić nad istotnością wprowadzania tak rewolucyjnych i trudnych zmian. Nie jest to jednak wyłącznie „sztuka dla sztuki”. Argumentem przemawiającym za wprowadzaniem nowych zasad są głębokie zmiany struktury rachunku zysków i strat banków w ostatnich latach. Podstawą tych zmian są malejące stopy procentowe, opierając się na których określa się przychody odsetkowe. Perspektywa zmiany waluty na euro spowoduje jeszcze kolejne zmniejszenie stóp procentowych, co znacznie bardziej uszczupli przychody odsetkowe banków. Już od pewnego czasu można zauważyć walkę konkurencyjną banków o nowych klientów, której następstwem jest obniżka stóp procentowych. Jednak w ślad za obniżką stóp procentowych można zaobserwować znaczny wzrost wielkości prowizji pobieranych za udzielenie kredytów. W

opinii autora w przyszłości można będzie zaobserwować sytuacje, w których wielkość prowizji przewyższy znacznie oprocentowanie kredytów. Odsetki od kredytów są sukcesywnie odnoszone na przychody przez cały okres kredytowania. Podobnie należy się odnieść do prawdopodobnie większych przychodów z tytułu prowizji, które dotychczas były ewidencjonowane bezpośrednio w przychody w momencie ich pobrania.

Literatura

- [1] Bieniowski J., *Instrumenty finansowe i efektywna stopa procentowa*, „Bank” 2000 nr 10.
- [2] Misińska D., *Wycena aktywów*, „Prawo Bankowe” 2002 nr 6.
- [3] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2001 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, z późn. zm., DzU nr 149, poz. 1672.
- [4] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości banków z późn. zm., DzU nr 149, poz. 1673.
- [5] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, DzU nr 149, poz. 1674.
- [6] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU nr 121, poz. 594, z późn. zm.

AMORTIZED COST APPLICATION IN VALUATION OF THE IRREGULAR CREDITS

Summary

The article is devoted to new depiction of the irregular credits in bank`s accounts. Principles of assets and liabilities valuations fulfill very important role in bank`s accounts. The valuation on the one hand causes particular components value changes, on the other hand relates to financial results or changes revaluation capital. Evaluation according to amortized cost, taking interest rate into consideration, consist in presenting an account of transaction costs in time during contract period related to given economic instrument. The argument, that support new principles implementation, are deep changes in the structure of the bank`s profit and loss account in recent years. Change basis are decreasing interest rates, which determine profits` interest.

Dr Piotr Oleksyk jest asystentem w Katedrze Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.